

Kicsoda Leopold Bloom?

Virág Lipót, a szombathelyi nagypapa, valamint egyéb magyar vonatkozások Joyce-nál

● Merklin T.

Mindössze 92 évet kell viszeljünk az időben, hogy megtaláljuk a legszűkebb feljegyzéseket Leopold Bloomról: ekkor kezdődött ugyanis James Joyce regényének cselekménye: egész pontosan 1904. június 16-án. Ennek az egyetlen napnak a eseményeit kíséri végig az író — több mint 700 oldalon keresztül. A modern Odüsszeiába Dublinban zajlik, és igen érdekes, hogyan került az angol regénybe főhős játszani Leopold Bloom, a magyar származású zsidó hirdetőügynök, akinek nagypapját Szombathelyen még Virág Lipótnak hívták.

Mit keres egy magyar zsidó Írországban? Ez eleve gyanús lehetett: Joyce-t a németek veszedelmes kémmékként tartották, titkos kódot sejtve a metafizikus, rétegzettségében is monumentális, megfíjteltenek és bonyolultnak tűnő regényben, amely egyéb szempontok miatt is zavargást keltett Párizsban, amikor 1922-ben megjelent. Gyanakvó világ volt (ez egyébként más-más okok miatt a XX. század bármely periódusára jellemző), sok értelmessel és elültöltött hadakozó indulattal; vádolták a regényt például pánszeizmussal, bizonyos részeit egyenesen pornográfival... Volt, aki egyszerűen azt mondta erre az egy napot több száz oldalnyi tudatfolyamán feldagasztó, a szűk cselekményfogat kitöltő asszociációs építkezésre: blöff. Jó nagy blöffnek kell lennie, ha így van, hisz csaknem tíz éven át dolgozott Joyce ezen a regényen.

Tény viszont, hogy az *Ulysses*

szes dublini novellának készült, s mint ilyen szerepel beilelt volna a korábbi Joyce-művek sorába, sőt nem lógott volna ki a világirodalom bevett szokásai közül sem. Az eredeti tervet és formát a világháborús válság robbantotta szét. A gyűlölködő külvilág helyett a belső valóság lett fontos, s az emberi mivolt megőrzéséhez a regény színteréből Joyce egyenesen az Univerzumba nyitott. Leopold Bloom alakja kőre olyan szöveget szőtt, melyben a dublini kisember metaforává nőtt: egyszerre lett Mindenki és Senki. Egy átlag, amely típus, amilyen egyikünk sem, de amilyenek valamennyien lehetünk a világ bármely pontján. Például: Bloom reggeli után WC-re megy. Melyikünk klozet-jelenete érne meg száz oldalt? Alkalmasint mindannyiunké. Botrány? Igen. Az analitikus elme fellázadása. Szabad asszociációs forradalom az ábrázolás sokkal inkább méltatlan külvilág ellen, ahol épp rendkívül tudatos és módszeres nacionalista acsakorkodás zajlott. (Egyébként Joyce képeletében a magyar motívum az érzékenység és a testi-ség, közelebbről az anyagcsere jelképe is; Bloomot magát először reggelizés közben, majd az árnyékszéken látjuk. Stephen Dedalusszal pedig — aki őt meghalt kislíra emlékezteti, ezért lelki apaként tekint rá — akkor kerülnek legközelebb egymáshoz, amikor vizelnek és a csillagokat nézik.)

Egy író nyilván a nyelv segítségével tud a nemzetek fölül emelkedni — ezért a szöveget úgy alkotja meg, hogy abban az angolon kívül helyet kapjanak más nyelvek is. A nyelvi egyete-

mességre való törekvésében jó tucatnyi szóval a magyar felé is lép; ilyenek szerepelnek például az eredeti szövegben: *Százharminczborjúgulyás-Dugulás* mint helységnevé, *Countess Marha Virága Kisasszony Púr-rápesthi*, egy parodisztikus névsorolvasásban... Jópofa, de nyilván több ez, mint érzelmi kedvezés a feltelezett magyar olvasónak. Ez egy nagyon őszinte, nagyon nyers, de gigantikus mű, nagyon esztétikai játékokon fordul meg mind. Mondjuk, ez a körítés Bloom alakjához, aki írta Joyce különös vonzalmat érzett. S hogy miért, az a Joyce-kutatók sok fényében nem is annyira rejtélyes. Joyce ugyanis az izraeli felszítgaten töltött éveit alatt sok magyarral találkozott; egyik letrajfírója még arra is vélt adatot találni, hogy Joyce a polai Berlitz-nyelviskolában angol nyelvórákat adott egy Horthy Miklós nevezetű osztrák-magyar tengerészitzitnek. Polában és Triestben, az olasz, német, szlovén és magyar kultúráknak ez a nyelvek is egymásra torló csücskében Joyce meg tapasztalhatta a nyelvet, hazának és nemzetiségnek személyiségen belül megélt paradox zavarait és rövidlátait. Az itt élő „külföldiek” — mint ő maga is — nyilvánvalóan tudtak magyarul egy nyelvet, egy hazát, egy nemzetiséget, csak az volt a kérdéses, hogy adott esetben épp melyik nyelvről, hazáról és nemzetiségről volt szó. Ez a kritikus helyzet érdekelte Joyce-t: mert itt látott meg egy emberhez méltó lehetőséget: ezt a bábélt zűrzavart, nemzetiségi, történelmi, nyelvi összevisszaságot megoldani lehetetlen, egyetlen út van: *felülemelkedni* — egészen.

Vagyis gyűlölet és a fegyverek helyett az igazi emberi értékre szavazott. Triestben találta Joyce az „alapanyagot” Bloom figurájához: Teodoro Mayernek hívták az Isztrián letelepedett magyar-zsidó képeslapárús fiát, újságkiadó volt, az *Il Piccolo della Sera* nevű olasz esti hírlap (akkoriban Triest legfontosabb lapja) tulajdonosát, aki politikai nézeteit illetően az osztrák fennhatóság ellen küzd az olasz irredentizmus harcos képviselője volt. Teodoro Mayer volt is az, aki vezércikket íratott lapjában, amikor 1908-ban megjelent olasz fordításban Madách Imre *Az ember tragédiája*, az akkor még magyar fennhatóság alatt álló Fiumében, Triestből nem messze. Joyce rendszeresen olvasta az *Il Piccolo della Sera*-t, sőt ez idő tájt maga is rendszeresen írt bele. Olvasható tehát egy lelkes, alapos ismertető a Tragédiáról, amely megerősíthette hitét, hogy a magyarokat érdemes bevenni magán-mitológiájába, hiszen ebben a műben is keresésről van szó, felmerülő lehetőségek megragadásáról és elvesztéséről, a hit leledetésének és a csalódás romboló kesserűségének váltakozásáról, hajtóerejéről.

Szóval, azon túl, hogy nagy részben Teodoro Mayerről mintázta Joyce a regénybeli magyar zsidó Bloom alakját, kialakult a világlátás onnan nem talált, nagy átlagban bolyongó modern Ulysses képe is.

Bloomot — aki egy napni, nem túl izgalmas kalandjaival a regényről alkotott fogalmainkat is jelentős felülvizsgálásra kényszerítette — így ismerjük meg mind félnévelű, szentimentális szópól, titkos kis perverzítő-

kal viaskodó, groteszk és komikus vonásokkal is rendelkező átlag kispolgárt. Nem túl szimpátiikus, de nem is ellenszenves; a szenvedélytelen belső szemléletlenség tárgya, úgy viselkedik, mint fél-felbukkanó hordalék egy gátalán, partatlanul hömpölygő gondolatfolyamban — alkalmasint a közép-kelet-európai páiság utáni nosztalgiát jelentve az anarchizmus és nihilizmus betegségével megváltott írónak. Joyce *Ulysses*-e ugyanis Bloom egy napján keresztül bemutatja ugyan egy egész város egynapi életét, s ezzel felvázolja a modern világ képét, ahogy a homéroszi eposzok is megrajzolták a görögség lényegét, csakohy itt nyoma sincs az antik világ derűjének. Szerkezetileg pontosan követi Joyce az Odüsszeiára felépítést, de végül nincs megnyugvás, nincs boldog, jó évtágyú béke, mint mikor Odüsszeusz hazatért Penelopéhoz. A szorongásos, groteszk jelenkorban Bloom a hitvesi ágyban fáradtan elalszik felesége mellett, aki napközben megcsalta őt — a tudtával —, de csak este van, vége egy napnak, ennek a napnak. Megoldás, katarzisz, feszültségcsökkentő mondatok sehol, Molly csicsereg álamból ébredve 40 oldalon keresztül, a szöveg ponttal vagy vesszővel való tagolása nélkül. És bár az utolsó szava egy megismételt igen, azért ez nem az az olvasó lelkét bátorító, továbbléésre serkentő igen, amit a tartalmas nagy romantikus regényektől korábban megszoktunk. Ez az üresfejű, sekélyes és praktikus pipi önző igenje csak a kispolgáremelőcső misztikum, felszűrés púder szegény Bloom napi lét-bonyolultságain. Akkor most mi van? Nincs konklúzió, nincs okos végkövetkeztetés.

Két éve Szombathelyen is készült ez, hogy megragadják a *bloom*-ság lényegét. Mindenestre Bloomnál ennyit bevonult a városunk a világirodalomba.

A Bloomsday programja

● **Kiállítás a „Bloom mappá”** legutóbbi számaiból. Abajkovics Péter és Székely Ákos installációja a Savaria Tourist Galériában június 16-ától 25-éig. A kiállítást vasárnap délelőtt 11-kor Feiszt György, Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzatának alpolgármestere nyitja meg.

● **„Leopold Bloom párnája”** címmel vasárnap délután 16.00-kor kiállítás nyílik a Szombathelyi Képtárban. Megtekinthető: augusztus 31-éig.

● **Szabadtéri koncertek, performansz és bábszínház az Iseumban:** 17.00 órától a Varnyú County, 18.00 órától az Andy Rouse zenél, 19.00-tól Molnár Katalin (Párizs) „macs idéges” című irodalmi performanszát láthatják. 20.00 órától CHEN-koncert (Live Mir és Mur), 21.00 órától az Anima Sound System játszik (folk-dub-reggae-koncert). 22.00 órától a Pécsi Bóbita Bábszínház az „O’Kane és a Holttész” című ír tündérmesét adja elő.

● **Éjszakai kiállítás-megnyitő.** „Metempsychosis” címmel nyílik Barták Balázs, Kassai Ferenc, Lohóczy Ferenc és Masszi Ferenc közös kiállítása vasárnap 23.30-kor a Savaria Múzeum nagyteremben.

● **Éjfélok: Leopold Bloom** a Szombathelyi Csinosban.